

Tamás Ernő

Szucság

Üvegfalú parókiánk gyerekszobája

A lelkészgyermek esetleges szorongásairól

Előszó

Egy misszionárius-lelkész gyermekeinek írt könyv (Timothy L. Sanford, M. A.: *Muszáj tökéletesnek lennem! ...és egyéb paplakbeli tévtanok.* Új Remény Alapítvány, Debrecen 2006) vetette fel bennem azt a kérdést, amelyről egyáltalán nem vagy nagyon ritkán beszélünk: a lelkészgyermekek sajtóságos helyzetéről. Mi, lelkészek önként választottuk magunknak azt a szolgálatot, amelyet végzünk, de gyermekeinknek nincs választási lehetőségük. Bizonyos értelemben úgy is fogalmazhatnánk, hogy ők túszaik a mi döntéseinknek, életformánknak és gyülekezetbeli szolgálatunknak. Annál is inkább, mivel nekünk, érett embereknek, lelkipászoroknak, vannak felnőtt-problémakezelési módszereink és stratégiánk, ezeknek segítségével pedig megbirkózunk, vagy próbálunk meg is birkózni a foglalkozásunk ártaival. Gyermekeink viszont csak saját szintjükön rendelkezhetnek ezekkel a képességekkel és módszerekkel.

Az ő világuk – ismerjük be – számunkra ismeretlen, még akkor is, ha sokan közülünk lelkészgyermek. Mert azon túl is, hogy lelkésznek lenni mindenkinek más és más jelent, és hogy a lelkipásztori attitűd folyamatosan változik, ez az attitűd óriási átalakulásokon ment keresztül az utóbbi 30 évben. Nincs ez másképpen a gyermekek, fiatalok esetében sem. Nemcsak biológiai fejlődésük, érettségük tempója gyorsult fel, hanem viszonyulásuk is környezetükhöz és a tág értelemben vett élethez. Nyitottabbak az új dolgok tekintetében, gyorsabban képesek elkönyvelni a változásokat és zökkenőmentesebben alkalmazkodnak, illetve nagyobb hatással van rájuk a makrókörnyezet (a szociális társadalom), mint a mikrókörnyezet (a család, rokonság). Ugyanakkor a játék, a játékoság, a képzelet világa kegyvesztettek lettek előttük, mert helyüket a „minden napok realitása” a „nagybetűs ÉLET” foglalta el. Nyilván, ez a változás nem egyik napról a másikra következett be. A családon belüli légkör, az életmód és életritmus megváltozása, a tömegtájékoztató eszközök hatása mind jelentősebb szerepet töltenek be. Ezeket a befolyásoló tényezőket pedig nem tudjuk kizárni életünkéből, életükből.

A lelkészgyermek sajátos csoportot alkotnak, mivel őket több irányból érik a hatások, és mert hívő család gyermekei, a hatások mélyebben vésődnek lelkükbe, olykor fájdalmasabbak is, és ami legfontosabb: ezek a hatások, amelyek nagyon gyakran tévtanok is, azt sugallják, hogy „te más vagy!”, „neked különbnek kell lenned”.

A család

A lelkészgyermekhez a család hatása áll legközelebb, de ez nem feltétlenül a legerősebb. Vitathatatlan, hogy a család döntő szerepet játszik a dolgokról alkotott látásmód kialakításában. Ez a fészke a bizalom, hit, szeretet kialakulásának és meggyökerezésének. (Ez szinte ugyanaz, mint a páli hármasság megjelölés: hit, remény és szeretet.) A

hármat *Erik M. Erikson* összeköti, amikor azt vallja, hogy „a vallási értelemben vett hit nem más, mint az ösbizalomnak az az alakja, melyet annak azokból a véges horderejében és teherbírásában korlátozott bizalmon alapuló kapcsolatokból kiemelve kell magára öltetnie, melyeket a társadalmi környezetében és a hétköznapi tárgyi világában köt a felnövekvő gyermek, majd később a felnőtt”.¹

A legtöbb lelkészcsalád úgy tudja biztosítani a szülői gondoskodást, hogy a gyermekekben kialakul a bizalom. Nagy segítség ebben az is, hogy ha nem is annyi százalékuk, mint ezelőtt 30–50 évvel, de számos esetben az édesanyjának olyan munkahelye van, mely lehetővé teszi, hogy több időt lehessen családjával. A lelkész pedig, főleg a falusi gyülekezetekben, egyszerre van otthon és a munkahelyén. De azt is tudjuk, hogy ez csupán a látszat, ugyanis munkaideje alatt (amely olykor napi 24 óra is lehet) nem érzi magát otthon. Nem mindig lehet rá számítani, még akkor sem, ha otthon tartózkodik. Arról nem is beszélve, hogy hétvégeken, amikor többnyire minden családtag együtt lehet, ő alig tud időt szánni családjára. Azoknak a gyermekeknek, akik nem lakhelyükön járnak iskolába, hétvégén volna módjuk több időt együtt tölteni a „palástos szülővel”.

Hogyha sikerül családi kultúránkba rítusként megőrizni azt a szép és hasznos szokást, hogy együtt étkezünk, akkor keretet biztosítunk gyermekeinkkel való együttlétre. A bizalom kérdéskörénél tartva ez azért is fontos, mert mi is és gyermekeink is összekapcsoljuk a szülői gondoskodást az isteni gondviseléssel, gondoskodással. Nos, ez utóbbi tudatos kialakításának legkorábbi eszköze és segítése az asztali áldás. (Osztárak felmérések szerint a lelkészcsaládok 95%-a imádkozik étkezés előtt és után. Feltételezhetően nálunk is hasonló a helyzet.) Mi több, egyes valláspedagógusok szerint, az estétként felolvasott vagy elolvasott bibliai történetek *megteremtik a védettség atmoszféráját*, ugyanis erősítik az ember önbizalmát, jövőbe vetett reménységét. Mindezek megléte vagy gyakorlása nyilván nem mentesítik a családot a természetes krízis-formák előfordulásától. Ezek ugyanis azért jelentkeznek, mert a család állandó változásokon megy keresztül.

A családot alkotó személyek belső, egymáshoz való viszonyulása életkoruk és a kívülről érkező hatások függvényében változik. A rugalmas határokkal körülvett és védett családban nevelkedő gyermek személyiségfejlődése minden bizonnyal pozitívan alakul, dinamikusan fog fejlődni, és nem szigetelődik el sem a család többi tagjaitól, sem a társadalmi környezettől.

A lelkészcsalád kötelékének rugalmassága és a határai között nevelkedő gyermek személyiségfejlődését úgy prognosztizálhatjuk, hogy ilyen kérdésekre keressünk választ:

- Milyen kimondatlan elvárások vannak a családban?
- Milyen családkép fenntartását várjuk el a gyermektől?
- Szabad teret kapott-e a gyermek érzelmeinek kimutatására, véleményének kimondására?
- Volt-e ki meghallgassa, és mikor?
- Az édesapa/édesanya volt vele otthon, vagy pedig a lelkipásztor?

A válaszok alapján nem azt tudhatjuk meg, hogy jó-e vagy pedig rossz a családjuk, illetve családképünk. A kérdések annak felismeréséhez nyújtanak segítséget, hogy – esetleg – hol szükséges valami kiigazítás, változtatás. Csak akkor tehetjük meg a megfelelő lépéseket – és nem újból a hibásakat –, hogyha tisztán látunk és őszinték va-

¹ Ld. Csorba Péter: *Reformpedagógiák és vallásoktatás*. Debreceni Református Kollégium 2000, 94.

gyunk. Ez az őszinteség és önvizsgálat azért fontos, mert az esetek döntő többségében kívülről nem látszanak a gondok, ugyanis a család magánszférájába tartoznak, és ha burkoltak is, hatásai, következményei igazán és nyersen fognak jelentkezni.

A lelkészcsaládoknak nagy kérdése, hogy mennyire kötelezhetik gyermeküket a templomba járásra. Vannak olyan vélemények, miszerint egyáltalán nem helyes a kötelezés, mert mint minden kényszer, ez is visszaüthet valamikor. Ezzel szemben ott van a másik álláspont, amely javasolja a kötelezést, és pedig ebből a megfontolásból: a gyermekben minél korábban tudatosodnia kell annak, hogy vannak kötelező dolgok, amelyeket akár tetszik, akár nem, meg kell tenni. Idővel ez a „kényszer” szokássá válik, majd pedig igénnyé alakul.

Úgy vélem, hogy mindkét megoldás kissé merev, akárcsak gyakorlatba ültetésüknek következménye is; tudniillik az, hogy a lelkészcsaládból származó felnőttek és családtagjaik általában nem tartoznak a buzgó templomlátogatók közé.

A kötelezésnek vagy teljes mellőzésének kényes és gyakori kérdésére nem lehet határozott, illetve egyértelmű választ adni. Inkább azokon a módszereken kell finomítani, amelyek arra szolgálnak, hogy a gyermekek megszokják az istentisztelet-látogatást. Rendkívülivé, élménnyé, várt tevékenységgé kell tenni számukra az istentiszteleti alkalmat, és elősegíteni ennek motiváltságát. Nem csak a gyermekek szeretik az ünnepélyességet, a rendkívülit, a rituálét. A családon belül is meg kell teremteni a templomba menés hangulatát, ki kell alakítani annak rítusát. Ennek a feladatnak teljesítése igen nehéz lesz abban az esetben, hogyha közvetlenül az istentisztelet előtt kell kiválasztani az énekeket, netán még a lekiót is, vagy egyeztetni kell még valamit a gondnokkal, harangozóval. Nem beszélve arról, hogy kivitelezése teljesen lehetetlenné válik, ha közvetlenül az istentisztelet előtt kell megfogalmazni újabb hirdetéseket, vagy éppen adományokat kell átvenni az egyháztagoktól. Ilyenkor csak kapkodással, loholással és másra, másokra való összpontosítással torzul a tervezett közös ráhangolódás, rituálé.

A szokássá formált dolgokkal, eseményekkel kapcsolatosan érdemes azt is figyelembe venni, hogy itt is fontos követelmény a rugalmasság. H. Fraas állítása szerint „a nevelés azért alakít ki szokásokat, hogy az otthonosság érzését megteremtse, az otthon azonban nem válhat börtönné”.² Ezért szabad új szokásokat kipróbálni, meghonosítani, vagy megfelelővé átalakítani, még abban az esetben is, ha éltetett és továbbadott szokásaink akár nemzedékről nemzedékre szálltak és ünnepekhez, hétköznapokhoz vagy valami máshoz kapcsolódnak, vagy ha a család érzékeli, hogy a szokás nem okoz már jó érzést és örömet. Ezt nevezik a család önszabályozó képességének.

A gyülekezet

A gyülekezet az a makróközösség, az a nagyobb csoport, amely körülöleli és magába zárja a lelkészi családot. A gyülekezet olyan hatást és befolyást gyakorol a lelkészek gyermekeinek életére is, amelyet általában ritkán szoktunk beismerni. Ez a csoport – az ŐK – idegen és meghatározhatatlan marad a lelkészek gyermekei előtt mindaddig, míg fel nem nőnek és bele nem épülnek, hogy aztán saját közösségükké formálódjék, és MI-vé alakuljon. Hatását és hatalmát figyelmen kívül szoktuk hagyni, holott, ha nem is meghatározó módon, de mindenképpen befolyásolja a gyermek fejlődését, spirituális és érzelmi alakulását.

² Fraas, H.-J.: *Glaube und Identität*. Göttingen 1983, 198.

„Kik ezek az ők, hogy olyan sok időt és energiát szánunk a tetszésük megnyerésére, a miattuk való szorongásra vagy arra, hogy megpróbáljunk elrejtőzni előlük? [...] Ők az a ‘ki tudja kikből’ álló, elmosódott csoport, akik figyelnek, kiértékelnek, megítélnék, és valahogy az ő kezükbe került a hatalom, hogy szentesítsenek vagy megsemmisítsenek minket. Hatalmuk van arra, hogy elfogadjanak vagy elutasítsanak.”³

A lelkészgyermek már megszületése után rögtön a gyülekezeti tagok figyelmének középpontjába kerül. Régi és még sok helyen gyakorlott szokás, hogy a gyülekezet aszszonyainak egy része (a lelkesebbek, a kedvesebbek, a kíváncsiabbak, a felelősséget érzők stb.) meglátogatják a gyermekágyas anyát és ajándékot, ételt visznek neki. A jó érzésűek és tapintatosak a megfelelő és alkalmas időben teszik meg ezt és alkalmazkodnak a család szokásaihoz, elvárásaihoz, s így gesztusuk kellemes vagy éppen megható élménnyé lesz. Nem mondható el ugyanez azokról, akik nem tartják tiszteletben az édesanya és gyermeke intimitását, életterét, szükségleteit, és ugyanezek a személyek azok, akik később felhatalmazva érzik magukat arra is, hogy neveljék a lelkészgyermeket vagy durván beleszóljanak neveltetésébe.

Mivel a lelkészek gyermekeinek nagyszülei gyakran máshol és messze laknak, a 2 éves gyermekszülési, illetve gyermeknevelési szabadság után a szülőknek nehéz helyzettel kell szembesülniük, ugyanis nincs, aki vigyázzon gyermekeikre; és jobb híján pedig csak kényszermegoldásokhoz folyamodnak. Otthon marad az édesanya, vagy fizetés nélküli szabadságot vesz ki – ez jelentős jövedelemkieséssel jár. Az édesapa, aki az esetek döntő többségében a lelkész, vállalja, hogy vigyáz „csemetéjére”, hiszen megteheti, mert munkahelye egyben otthona is. Ez viszont azzal jár, hogy vagy szolgálatát, munkáját nem tudja úgy végezni, ahogy szeretné s ahogy kellene, vagy kenguruként viszi magával gyermekét mindenhol, esetleg nem foglalkozik gyermekével.

A lelkészcsalád gyakran folyamodik ahhoz a megoldáshoz, hogy a gyermeket rábízza egy olyan egyháztagra, aki készségesen vállalja gondozását a lelkészcsalád iránti szeretetből, tiszteletből vagy kisebb jövedelemért.

Előfordulhat az is, hogy valaki azért vállalja ezt az elfoglaltságot, mert közelebb kerülhet a lelkészcsaládhoz, betekintést nyerhet egy olyan szférába, amely kívülről hozzáférhetetlen, és így kíván javítani a maga közösségi megítélésén, mivel olyan dolgokat tud meg, amelyekhez más nem juthat. Pontosabban fogalmazva: olyan dolgokat, amelyeket más tőle tud meg, mert kipletykálja kenyéradóját.

Ezekben az esetekben mindig fiatal lelkészcsaládokról van szó, akikről „jóakaróik” biztosan tudják, hogy gyakorlatlanok, sok mindent nem tudnak s ezért belső készítetést éreznek arra, hogy tanácsaikkal, tapasztalatukkal segítsenek a gyermek gondozásában, nevelésében. Ez rendkívül kellemetlenné válik akkor, amikor a „jóakarók” többen is vannak és mindenikük nevelni akarja a lelkész gyermekét, illetve elvárják azt, hogy a lelkész és felesége az ő tanácsait fogadják el. Ilyenkor is nagyon fontos a „határok” komolyan vétele. A lelkészcsalád a gyülekezettel úgy lehet egészséges kapcsolatban, ha képesek kommunikálni egymással, és tisztázzák, hogy miben és meddig kell együttműködniük. Többek között azt is, hogy a gyermekről való gondoskodás és a nevelés első-sorban a szülők feladata.

A lelkész gyermeke viszonyítási pont a gyülekezet számára. Mikor kezd el járni, mikor lett szobatiszta, mikor kezdett beszélni, mit eszik és iszik, mennyire „jó gyermek”?

³ Timothy L. Sanford: *Muszáj tökéletesnek lennem!* Új Remény Alapítvány, 2006, 33.

Ezek mind olyan átmeneti, fejlődésbeli stációk, amelyekhez a saját gyermekeiket vagy az ismerős gyermekeket viszonyítják. Csak kevésbé elfogadott és tudatosított szemlélet az, hogy minden gyermek autonóm személyiség, akinek fejlődési szakaszai nem szabályszerűek, még akkor is, hogyha van rugalmas, tudományosan elfogadott fejlődési ív. Némely lelkész számára presztízskérdés, hogy gyermekük – az átlaghoz viszonyítva – mindent korábban kezdjen megtanulni, megszokni, mintha ez fokmérője volna munkája hatékonyságának és hozzáértésének. Szinte annak kényszere alatt élnek, hogy bebizonyítsák: az ő gyermekük más, jobb, ügyesebb, fejlettebb. Gyermeklélektani kutatások és felmérések bizonyítják, hogy a későbbiekben milyen érzelmi, pszichikai és fizikai sérüléseket, megakadásokat okoz az, hogy a gyermeket erőszakosan és túl korán kényszerítik a cumiról való lemondásra, biliztetésre, járásra vagy akaratosságának feladására.

A gyülekezeti tagok számára fontos a lelkész gyermekének neve. Bizonyára tudatlanul is munkálkodik bennük az, hogy akinek a nevét ismerem, azt könnyebben tudom elfogadni, ismerősömnnek tekinteni. Időnként az jelenti a gondot, hogy a lelkészházaspár olyan nevekkel stigmatizálja gyermekét, amely kiemeli másságát. Gyakran olyan nevet választanak gyermeküknek, gyermekeiknek, amilyen még nincs a gyülekezetben, faluban, esetleg csak egy-kettő. Sőt: ha sikerül valamilyen egzotikus, idegen hangzású nevet találni, az még nagyobb öröm, még akkor is, ha a nagyszülők (is) nehezen jegyzik meg. Egyértelmű, hogy a névválasztásnál az kéne legyen a főszempont, hogy az tetszedjék, a gyermekre illően alkalmas legyen, ne pedig drasztikusan megkülönböztető.

Bizonyos értelemben gondot jelent a lelkészek számára a keresztszülők kiválasztása is. Évszázadokkal ezelőtt gyakori volt, hogy a falu jegyzője, földbirtokosa vagy értelmiségyje lett a koma. Később valamelyik lelkész társ, rokon vagy barát. Ma inkább a rokon vagy a barát lesz a keresztszülő, de előfordul az is, hogy olyan gyülekezeti tag, akihez a lelkészházaspárt baráti szálak fűzik. (Ezt az egyháztagok egy része – természetesen – rossz szemmel nézett kiváltságnak tekinti.)

A lelkészgyermek a számára még idegen gyülekezettel való első és direkt találkozása akkor következik be, amikor óvodába kezd járni, játszótársakra talál, templomba viszik és vallásórára kezd járni. Kulcsfontosságú fordulatok ezek. Ettől kezdve már úgy tartják számon, mint aki külön egyéniség, viszont nem tudják elvonatkoztatni attól, hogy ő a lelkész gyermeke.

Szerencsések azok a lelkészcsaládok, amelyek megtehetik, hogy a falu magyar nyelvű óvodájába küldhetik gyermeküket. Itt lehetőség nyílik arra, hogy az megismerje a vele egykorúakat, barátkozzék és megismerje, megtanulja azokat a szabályokat, amelyek a közösségi együttélés feltételei. Mivel a kisgyermek könnyen barátkoznak, itt, ebben a közösségben még nem annyira jelentőségteljes a kiléte, családi hovatartozása. A lelkészgyermek tehát családjától különböző közösségi intézménnyel találkozik és kénytelen megtanulni itt olyan alapvető, társaskapcsolati körhöz tartozó alaptételeket, melyek érvényesek minden későbbi embertársi kapcsolatban. Ezeknek elsajátítása spontán módon, észrevétlenül, természetes úton történnek. Itt szerez tudomást arról, hogy minden csoportnak vannak szabályai; hogy a másik nem olyan, mint én; mit kell tennem, hogyan kell viselkednem ahhoz, hogy elfogadjanak, befogadjanak, szeressenek; miképpen kerülhető el a fájdalom, a konfliktus stb.

Kicsit nehezebb a dolga a városi gyülekezetek lelkészgyermekeinek, mert a város „személytelensége”, a távolságok és a több társadalmi réteg egymásmellettsége az

óvoda szerepét is korlátozza, illetve meghatározza. A városi óvodában is szövődnek barátságok, de azok már nem olyan szorosak, mint falun, leginkább azért, mert az együttlét, együttjátszás – óvodai együttlétén túl is – merevebben körülhatárolt. A társaskapcsolati alapismereteknek ők is birtokosai lesznek, de kissé más „csomagolásban”.

A gyülekezet elvárja, hogy „a pap gyermeke” jelen legyen minden vallásórán, tudniillik a példamutatás fontosságára való tekintettel. A vallásórák csoportban neki mindaz nem szabad, ami a többieknek igen, mert a szülő, esetleg a szülő egyik munkatársa az oktató. Csoporttársak is körön kívülinek tartják sok esetben, mert itt neki másképpen kell viselkednie, mint odakint vagy máshol.

Az iskolaérettség

Az iskolaérettség, mint minden gyermek életében, a lelkészgyermekében is mérőföldkő. Az *iskolai* oktatás elkezdése természetes krízispont a gyermek számára. Legtöbb esetben most lép ki először a család kötelékéből és biztonságából. Új feladatok, fokozott elvárások és az önmagára való utaltság érzése komoly próba elé állítja. Olykor többletteherként nehezedik rá az a címke, hogy ő a lelkész gyermeke: „a papgyerek”. Néhány évtizeddel ezelőtt komoly hátránynak számított ez. Kicsúfolták, megszegényítették, és úgy bántak vele, mint osztályellenséggel. Manapság ez – hála Istennek – nincs így, de a lelkészgyermeknek – és általa a szülőnek – gyakran kell tapasztalnia, hogy vele kevesebben kezdenek el barátkozni, mint a többi iskolástárssal. A gyermeket ez szerencsére nem viseli meg különösképpen – más prioritások miatt. Sokkal inkább gyorsítja a gátlások kialakulását az az elvárás, amely a szülők felől érkezik, hogy tudniillik: „neked nagyon jó tanulónak kell lenned”; „neked mindenben maximálisan kell teljesítened”; „példamutató, mintagyermeknek kell lenned”, mert „te a mi gyermekünk vagy”.

A gyermekek teljesítménye nagyon sokban függ attól, hogy milyen közegből származnak, milyen feltételeket biztosítanak számukra; de ennél még inkább meghatározó, hogy mennyire érettek a feladatok teljesítésére, milyen értelmi képességekkel, ambícióval és vérmérséklettel rendelkeznek. Csak mindezek és sok más faktor figyelembevétel után szabad a gyermek elé helyoznünk reális elvárásainkat viselkedésével, tanulásával, teljesítményével szemben. Ne feledkezzünk meg arról sem, hogy sok lelkészgyermek nem lakhelyén vagy ahhoz közel tanul, hanem ingáznia kell, és azt sem, hogy gyorsan szeretnék mindent megtaníttatni neki (kézművesség, néptánc, önvédelmi sport stb.). A lelkészgyermek többsége valamilyen hangszeren is tanul játszani. (Csak a viszonyítás kedvéért emlékezzünk vissza arra, hogy mekkora gondot jelentett megtanulni orgonálni és milyen keveset gyakoroltunk, s közben vártuk a csodát.)

A tanulóévek haladtával bekövetkezik a mindenki számára nehéz időszak: a *serdüllőkor*. A gyermek családi identitástudata helyett, tudniillik, hogy eddig a szülei gyermekeként élte meg önmagát, kialakul önálló identitástudata: többet kell és kezd foglalkozni önmagával. Újabb viszonyrendszerek alakulnak ki, jelennek meg, amelyek értékben és fontosságban sokszor nagyobbak a családjánál. Sok lelkész éppen a hivatásából és életkorából fakadó merevség miatt nem engedi, hogy kamasz gyermeke önállóan próbálgassa önmagát különféle helyzetekben. Nem mer nyitottabb lenni a gyermeke irányában, mert félti a tekintélyét. Partneri kapcsolat kialakítására kell törekedni, mert

különben ezt kénytelen mással kialakítani. Az egészséges továbbfejlődésének, önállóságának és önértékelésének magvai most kezdenek csírázni.

Az identitáskereséssel egy időre esik a *konfirmáció* is. Ez is fokozza annak nehézségét, hogy a lelkipásztor és a fiatal keresztyén egy továbbfejleszthető és mélyíthető kapcsolatot alakíthasson ki. Sok ambivalens érzés és ellenérzés erősödik meg a lelkész gyermekében. Apját vagy anyját két szerepben látja, ami nem mindig egyeztethető össze zökkenőmentesen. A konfirmációs csoportban az oktató, nevelő szülő elvárja, hogy az ő gyermeke mindig, mindent tudjon, magatartása és hozzáállása példamutató legyen, a nehéz, kényes helyzetekben pedig szövetséges társa. A kor- és csoporttársak számára az a természetes, hogy barátjuk, társuk az általuk képviselt normáknak felel meg, de még ekkor sem biztos, hogy hiteles előttük. (Ehhez hasonló szerepjáték és szerepcserre játszódik le abban az iskolásban, akit szülei tanítanak.)

Csak a városi lelkészek gyermekének adatik meg az, hogy a *középiszkolai* évek alatt nem kell elszakadni a családtól, otthontól. A leválás folyamata felgyorsul. Ugyanúgy az önállósodás folyamata is. A gyermek, aki a túl erős kötődésből kerül ki, gyakran érez késztetést arra, hogy mindent kipróbáljon, amit addig nem tehetett. Nagy energiát vet be arra, hogy beilleszkedjék új környezetébe. Gyakori példák mutatják, hogy ha ez az új környezet egy kollégium, akkor ez sok mindenben segítségére lesz.

A középiszkolában és a (bentlakásos) kollégiumban mindegyik fiatalnak meg kell vívnia a maga harcát. A lelkipásztor gyermekének ez a harc azért is nehezebb, mert számára korlátozottak a „fegyvernemek”. Éppen emiatt, ha meg is indokolható a vere-ség, nehezebben elviselhető és nagyobb gátlást idéz elő. Vitatott az egyházi gimnáziumok idealizálása. Mert az ugyan igaz, hogy itt óriási előny az otthonihoz hasonló értékekkel való találkozás, és mindezt hozzá hasonló korúak közösségében; de később, amikor az ifjú kikerül innen, sokkhatásként éli meg a valós világot, ahol másak az eszmei és erkölcsi szabványok, mint azok, amelyeket elfogadtattak óvele.

Mivel a fiatal egyre kevesebbet van családja körében, azt érzi a lelkészszülő, hogy már nem tud olyan hatással lenni rá, mint azelőtt. Ritkulknak a találkozások, rövidülnek az együttlétek és fokozatosan megkezdődik a részleges vagy teljes leválás, elszakadás. Ez természetes folyamat, a család strukturális és érzelmi átalakulásának része. Amit tenni lehet és kell ebben a szakaszban az, hogy meg kell erősíteni azokat a szálakat, amelyek az ifjút a családhoz fűzik, de nem láncolják hozzá, és biztosítani kell afelől, hogy a család, a szülők, az otthon mindig biztos pont. Ennek érdekében javasolt a családi események közös megünneplése, a vasárnapi és ünnepi közös ebédek családi hangulatának hangsúlyozása, a meghitt, bensőséges beszélgetések, és a meghallgatásra is elegendő időt kell fordítani.

A középiszkolai tanulmányok alatt, előbb vagy utóbb, a lelkészgyermek a *pályaválasztás* dilemmájával szembesül. Egyre nehezebb a fiatalnak olyan pályát, hivatást választani, mely „életreszóló” és biztosítja a hozzá fűzött reményeket, a várt sikert. Ez azért is nehéz, mert ugyan individuálisan kell meghoznia a döntést, de szüksége van a család, a szülők segítségére, és ezek mellett a kor, a társadalma hatása alatt áll.

Minden lelkész azt szeretné, hogy gyermeke értelmiségi, és ugyanakkor jól jövedelmező pályát választana. Gyakran abba a tévedésbe esünk – de vigasztaljon az, hogy nemcsak mi, lelkészek tévedünk ebben –, hogy figyelmen kívül hagyjuk gyermekünk lelki beállítottságát, kognitív gondolkodásmódját és értelmi teherbírását. Azzal a hozzáállással, hogy „mi jobban tudjuk”, „én már többet láttam ebből a világból”, vagy azzal, hogy átvesszük a döntés felelősségét és szabadságát, nagyon kis esélyt biztosítunk

a megfelelő döntéshez. Legalább ilyen káros az a hozzáállás, hogy „a te életed és jövőd, azt csinálsz, amit akarsz...” Az ifjúnak szüksége van a szülő véleményére, tanácsára, még akkor is, ha ezt nem mondja vagy mutatja ki, de semmiképpen sem a döntésére!

A lelkészcsaládokban évszázadokon keresztül hagyomány és gyakorlat volt az apai hivatás továbbvitele. A lelkészség megbecsült hivatás volt a 20. század közepéig. Utána egy ideig, mivel sok más lehetőség el volt zárva a lelkészgyermek elől, sokan ezt választották – „más híján”. Manapság leginkább azokat vonzza ez a pálya, akik belülről motiváltak.

Röviden összefoglalva: a lelkészgyermek tapasztalt, átélt előnyeit a nevelés, tanulás, egyszóval a felnőtté fejlődés terén, a következőket kell megemlítenünk:

1. Leszámítva azt, hogy a parókia hivatali hely, ahol gyakran megzavarják a családi együttlétet, illetve azt is, hogy a gyülekezeti szolgálat, ha nem is mindig nagyon szoros, de sokszor kényelmetlen keretek közé szorítja a családi életet, *a lelképásztor sokat lehet családja, gyermeke közelében*. Szolgálaton kívüli idejét gyermeke nevelésére is fordíthatja. A gyermek számára a szülő jelenléte és közelsége minden téren biztonságot ad. A biztonságtudat pedig az önértékelés fontos eleme.

2. *A lelkészgyermek akaratlanul visznek magukkal a családból olyan többletet, amelyek előnyükre válnak* közösségi megítélésükben, terveik megvalósításában és keresztyén létükben. Bár a hit nem örökölhető, a hívő és példamutató családban mégis sokkal könnyebben és gyorsabban „fogamzik meg”, feltéve, ha a hitélet hiteles a gyermek előtt. Abban a családban, ahol a szülők olvasnak, tanulnak, folyamatosan képezik magukat, illetve kultúrát szerető emberek, ott a gyermeknek is könnyebb megalapoznia a műveltségét, illetve ápolni a kultúrát és a szellemi színvonalra törekedni.

3. A hitbeli és szellemi értékekkel együtt *érzelmi értékeket is örökölnek*. Nemcsak látják, hanem megtapasztalják, mit jelent a másik emberre való odafigyelés, a bajba jutotthoz való odafordulás és a szeretet gyakorlása. Ezekkel együtt előbb hordoz magában, később pedig majd visz magával olyan emlékeket és rítusokat, melyek sok mindent pótolnak életében. Az étkezés előtti asztali áldás, a vasárnap és ünnepnapok megünneplése, a közös étkezés, a nagycsalád öröme és biztonsága, az imádkozás és bibliaolvasás spiritualitása és még sok más útravaló birtokosai, melyek az átlagember számára vagy megvalósíthatatlanok, vagy értéktelenek és idejét múltak.

A felsorolt vagy csak érintett „pozitívan diszkriminatív” előnyök mellett, a lelkészgyermeknek szembe kell néznie, át kell élnie, vagy túl kell lépnie olyan dolgokon, amelyek traumákat okozhatnak és olykor szorongásokhoz vezethetnek. Ezek különösebb részletezést nem igényelnek, mivel a családi és személyi keret annyira sajátos, hogy megoldást, rendezést vagy megelőzést mindenkinek individuálisan kell biztosítania.

Lássunk tehát néhány olyan körülményt, amely traumát okozhat a lelkészek gyermekeinek.

1. *Nevezheti-e a lelkészgyermek szülőfalujának vagy szülővárosának azt a helyet, ahol született?* És ha igen, milyen érzelmi szálak kötik ehhez? Vagy a lakás, amely otthont ad számára és családja számára, mindig az otthon biztonságával és melegségével hat? Például, amikor tudomásul kell vennie, hogy „ez a ház nem a miénk”, „lehet, hogy el kell költöznünk innen”, „nem lehet külön szobád, mert nem mindenik szoba fűthető”, „nem bulizhatsz a barátokkal, mert...”

2. *A lelképásztor ugyan rugalmasabb időkeretek között végezheti szolgálatát, több lehet a szabadaddá tehető ideje, de nem mindig akkor, amikor a családnak, a gyermekeknek is megfelel.* A hét-

végek foglaltak, szabadságra nem mindig akkor mehet, amikor a gyermeknek is szünetje van, amikor pedig vasárnap vagy hétköznap esti ünnepélyen, koncerten lép fel a gyermeke, legtöbbször szolgálatát kell ellátnia. A lelkészgyermeknek számolnia kell az- zal, hogy a lelkészapa vagy anya által megígért időpont aktualitását veszíti, amikor vá- ratlan szolgálat jön közbe. A gyermek programja másodlagossá válik, mert az egyház- tag elsőbbséget élvez.

3. *Vasárnap az istentisztelet és az istentiszteleten való részvétel a legfontosabb.* A lelkész- gyermek minden igénye csak ezek után kerülhet sorra, feltéve, ha a délutáni szolgálat nincs túl korai időpontban.

4. *A gyermek gondjának orvoslása másodlagossá válik, mibelyt a gyülekezet vagy valamelyik gyülekezeti tag gondját kell megoldani.* „Sokszor más fiatal vagy gyermek gondjával azono- sulni tud a lelkész, saját gyermekénél ugyanerre nem képes.”⁴

5. *A lelkész gyakran viszi haza és a családba a gyülekezeti gondokat.* Olykor egyébről nem esik szó a családban, mint azokról a kérdésekről, feladatokról, sérelmekről, melyek a szolgálatból vagy a gyülekezet részéről adódnak. Még az ebédnél sincs szó másról. Vannak információk, melyek megterhelik a gyermeket. Ha a gyermek olyan korú és érettségű, hogy együtt tud gondolkozni a szülőkkel és segíteni is tud, akkor szerencsés esetről beszélünk. Általában azonban „a világnak nagyobb szüksége van evangélistára, mint neki az apukára”,⁵ és a gondoknak, feladatoknak szöködjárja elsepri a gyermek kér- déseit, amelyeket éppen szüleivel szeretne megosztani: ő marad a dilemmákkal, megvá- laszolatlan kérdésekkel és a frusztráltsággal. Ha panaszkodik, akkor önzőnek és éret- lennek, nyafogónak és elkényeztetettnek minősítik. Meg kell tanulnia megoldani saját problémáit, másra csak ritkán számíthat, főleg akkor, ha mástól nem is kér segítséget. Meg kell tanulnia a színlelést és az igazság elrejtését, mert végül is az a cél, hogy „az egymás terhét hordozzátok”.

De nem csak a család gördít akadályokat az ifjú útjába. A gyülekezet azt sugallja, hogy „te más vagy”, „neked tökéletesnek kell lenned”. „A tökéletesség kényszere nemcsak a szorongás forgószeletét gerjeszti, hanem az önbizalmat is lerombolja.”⁶

Szinte azt is lehet mondani, hogy a lelkészgyermek baráti köre is meg van határoz- va. Nem válogathat, mert a lelkész gyermekének mindenkiel kell barátkoznia. Ha nem ezt teszi, akkor nagyképű, beképzelt és rosszul nevelt. Mi okoz számára nehézsé- get?

a) Illemtudó viselkedésére, köszönésére, ápoltságára és öltözködésére mindenki fi- gyel, és *mindenki számára megfelelőnek kell lennie.*

b) *Gyermeki csínytevésai átminősülnek gonosz és antiszociális tetteké, mert a lelkész gyer- meke követte el vagy ő volt a felbujtó.*

c) *Gyakran eszköz némi gyülekezeti tag előtt, hogy az megtudjon olyan dolgokat, ame- lyek csakis a lelkész családra tartoznak (ki volt náluk, milyen segély érkezett, mit ebé- deltek, hol voltak stb.).*

d) A lelkészgyerek is a gyülekezet része, tagja, helyenként úgyannyra, hogy *a gyüle- kezet szolgálatába állítják.* Meg kell tanulnia orgonálni, mert jó, ha kéznél van egy orgo- nista; sőt, ha ügyes és tehetséges, a gyülekezet kántora is lehet. Kell tudnia, hol a temp-

⁴ Püskiné Szécsi Judit: *Lelkészyermeknek vallásosága.* Pásztorálpszichológiai szakdolgozat, Debrecen 2007, 14.

⁵ Timothy L. S.: *i. m.* 76.

⁶ Uo. 48.

lom kulcsa, mert ha meg kell mutatni a látogatóknak a templomot, nem zaklathatják a harangozót. Ráadásul illik a templom, a gyülekezet és a település történetét is ismernie.

e) *Semmi sem az ő érdeme, mert a reá ragasztott címkén ez áll: „lelkészgyerek”.* Ha benne van a kórusban, akkor csak ezért van benne. Ha saját útját akarja járni és lázad, akkor azt mondják, hogy megteheti, jól van felcímkézve.

f) A gyülekezettel való érintkezés legtöbb szintjén, kimondva vagy kimondatlanul, az a tévhit kapcsolódik a lelkészgyermekhez, hogy *ő más, mint a többi.* Pontosabban, *neki „másabbnak” kell lenni.* Neki más elvárásoknak kell megfelelni. Rá más szabályok érvényesek. Vele másként bánnak. Tehát: nem tudja, hogy miért, de egészséges logikával azt a következtetést vonja le, hogy *ő más, mint a többi;* és az önmagáról alkotott képben ez a következtetés válik döntővé.

Mindezek belső sérülést okoznak sok lelkészgyermekben. Ezért félszegek, bátortalanok társas kapcsolataikban, értelmi és érzelmi fejlődésükben, önbizalmukban és kezdeményezőkézségükben; gátoltak és gátlásosak lesznek. És nem ritkán fordul elő, hogy cinikusakká, arrogánsakká vagy depressziósakká válnak.

Utószó

Gyermekünk saját és közös kincsünk. Egyértelmű, hogy mindent megteszünk érte, mert ez is a szülői hivatás része. Ámde sokszor, amit teszünk érett és felelős felnőttként, szülőkként, az *ő* szemszögükön, prizmájukon át is meg kell vizsgálnunk. Mert minden jó szándékunk ellenére:

- túl magasra tettük a mércét;
- túlságosan védett környezetben neveljük, rosszabb esetben hibernáltatjuk őket;
- szigorú szabályokhoz kötjük vagy pedig elmodernizáljuk a nevelésüket;
- a gyülekezet és a hivatás közénk ékelődött;
- mindvégig rájuk erőltettük a templomba járást;
- életünk és példánk nem volt hiteles.

És időnként jó ezekre is gondolni:

- nem tehetnek arról, hogy lelkész családba születtek;
- nem biztos, hogy úgy akarnak élni, mint szüleik;
- egy életre rájuk van tetoválva: „keresztyén”;
- nekik nem kell tökéletesnek lenniük.

A dolgozatban nem esett szó az alkoholista vagy más szenvedélybetegségben szenvedő lelképászorok gyermekéről, az elvált lelkészek gyermekéről, a depressziós vagy kiégett lelképászorok gyermekéről, sem pedig sok más speciális helyzetről, amelyek nemcsak testi, lelki és érzelmi gondokat okozhatnak, hanem deviáns magatartáshoz is vezethetnek.

Felhasznált irodalom

Csorba Péter: *Reformpedagógiák és vallásoktatás.* Debreceni Református Kollégium 2000, 94.

Fraas, H.-J.: *Glaube und Identität.* Göttingen 1983, 198.

Hézszer Gábor: *A pásztori pszichológia.* Kálvin Kiadó, Budapest 2002.

Hézszer Gábor: *Miért?* Kálvin Kiadó, Budapest 2001.

Püskiné Szécsi Judit: *Lelkészszermekek vallásossága.* Pásztorálpszichológiai szakdolgozat, Debrecen 2007.

Timothy L. Sanford: *Muszáj tökéletesnek lennem! ...és egyéb paplakbeli tévtanok.* Új Remény Alapítvány, Debrecen 2006.

Das Kinderzimmer unseres glaswändigen Pfarrhauses Über die eventuellen Beklemmungen der Pfarrkinder

Sie gehören zu uns, leben unter uns, wachsen groß, aber wir denken selten daran, daß wir auf sie mehr achten müßten. Sie sind die Kinder des Pfarrers. Ihre Situation ist eigenartig. Alle leben unter verschiedenen Verhältnissen, aber eins haben sie gemeinsam: ihr Leben, ihre seelische Entwicklung und vielleicht auch ihre Zukunft wird davon beeinflußt, daß einer von den Eltern Pfarrer ist oder sogar beide Pfarrer sind. Die Familie soll für sie einen sicheren Hintergrund bereiten, damit sie von der Gemeinde, Schule und der Gemeinschaft als zu ihnen gehörenden angenommen und von ihnen nicht stigmatisiert werden. Wie ist es im allgemeinen? Falls ihnen dieser sichere Hintergrund fehlt, dann werden sie oft frustriert, von Angstgefühlen beklemmt und ihre natürlichen Lebensvorgänge bekommen einen anderen Sinn. Achten wir auf sie und auf ihre besondere Situation. Dann können wir in ihren Kämpfen ihre Verbündeten, und an ihren Freuden ihre Partner werden.